

УДК 72.03

Г.В. Шевцова

ЯПОНСЬКІ КУРГАННІ ПОХОВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО АРХІТЕКТУРУ ЕПОХИ КОФУН

Епоха Курганів (Кофун-джідай, 300-710 рр.) є одним з найбільш цікавих періодів розвитку японської культури. На жаль, і без того скудні відомості про японську архітектуру, доступні вітчизняному фахівцю, про цей період повністю відсутні. Між тим, як згадують багаточисленні дослідники^{1, 2, 3 та ін.}, саме у цей період закладався фундамент суспільства, формувалися основні типи споруд та національні (тобто – не запозичені з Китаю) архітектурні стилі Японії. Тому, маюче на увазі все сказане вище, на основі багаторічного особистого досвіду досліджень та розкопок давньої архітектури Японії, автор вирішив певною мірою заповнити цей інформаційний пробіл.

Китайські літописи свідчать, що вже в другому сторіччі Японія складалася з декількох суспільних одиниць – територій, що контролювалися різними кланами. У третьому сторіччі нашої ери декілька найбільш міцних кланів «уджі» встановили контроль над величезною частиною японських земель і врешті решт поєдналися та створили суспільство Ямато, що його центр знаходився у сучасному регіоні Кансай – тобто в регіоні агломерації Нара-Кіото-Осака³. Щоправда, вчені не прийшли до остаточного висновку, де саме знаходилося легендарне суспільство Ямато, є й версії стосовно його знаходження на острові Кюсю, але найбільш вірогідною все ж таки видається теорія про те, що міцний клан Ямато переселився з території Кюсю в регіон Кансай, та приєднавши до себе інші клани, кінець кінцем утворив єдину державу з центром у Кансай⁴. Суспільство Ямато контролювало величезні території від острова Кюсю на півдні до рівнини Канто (ареал Токіо) на півночі. За легендою, першою після поєднання кланів правителькою суспільства Ямато була обрана вождями королева-жриця Хіміко, яка централізувала владу і досягла процвітання країни³. Після смерті королеви, що знову ж таки за легендою стала прародителькою сучасної імператорської династії Японії⁵, суспільство Ямато спромоглося зберегти єдність держави і продовжувало процвітати. Не зважаючи на дуже тісний зв'язок країни з Китаєм та Кореєю, в Японії все ж таки переважали місцеві вірування та традиції⁶.

Назва епохи Кофун (тобто, епохи Курганів) походить від розповсюджених в ті часи традицій поховань вождів та знаті у кам'яних склепах, занурених у велетенські кургани⁴. Традиції подібних поховань продовжувалися з 300 по 710 рр., таким чином, пересікаючись уже з приходом буддизму, що за літописними свідченнями вперше потрапив до японських островів у середині 6

ст.⁴ Буддизм, що прийшов в Японію через Корею з Китаю приніс з собою нові будівельні техніки та поховальні ритуали, тим не менше, традиції зведення курганів залишалися в фаворі ще майже 200 років³.

Більша частина курганних поховань концентрувалася у центрі суспільства Ямато – в регіоні Кансай. Кургани споруджували наступним чином – по периметру майбутньої споруди викопували рів, а виїнятий ґрунт використовували для створення насипного пагорбу. В деяких випадках рви навкруги кургану заповнювали водою. Відкоси облицховували камінням або залишали проростати травою. Зустрічаємо й курганні поховання в природних пагорбах. В середині кургану знаходилися поховальна камери з кам'яних брил та саркофаг⁴. Загалом, розрізняють два типи поховань – схожі на колодязі камери, що влаштовувалися поблизу від верхівки кургану і після поховання вкривалися ґрунтом, або поховання так званого печерного типу, коли камера влаштовувалася в глибині пагорба, від неї назовні виводив облицхований кам'яними брилами коридор³. Брили поховальної камери іноді розписувалися, але в порівнянні з іншими культурами, розписи тут вочевидь не грали значущої ролі⁴.

Японські кургани мають дуже примітні форми – це великі, оточені одним або декількома ровами терасні (від двох до п'яти терас) утворення на основі насипних пагорбів круглої або квадратної форми. Поховання королівських осіб частіше за все мали форму замкової шпарини, і були утворені шляхом поєднання круглого (у рідкісних випадках – квадратного) та прямокутно-трапецієвидного насипів. Таки кургани були набагато більшими за круглі або квадратні, що мали приблизно 60 м у діаметрі. Наприклад довжина самого великого кургану Нінтокурью-кофун, розташованого у містечку Сакаї поблизу Осака складала 486 метрів у довжину та 30 метрів у висоту³.

На верхівці курганів та по контурах терас встановлювалися керамічні об'єкти, так звані «ханіва». Зрозуміло, що «ханіва» мали ритуальне значення, але яке саме - точно не відомо⁴. Вигляд «ханіва» мали самий різний. Найдавніші з них являють собою щось на зразок масивних глиняних труб, що сягали до 2 метрів у висоту. Такі труби вертикально вкопувалися в землю майже впритул одна до одної і таким чином ніби окреслювали вершину кургану. Більш пізні та вигадливі різновиди «ханіва» розвилися від цієї простої конструкції - спершу глиняні труби стали ускладнювати форму, прикрашатися отворами та візерунками, у них намітилися верхівки у вигляді парасольок, сагайдаків, дахів... Поступово з'явилися і зображення людей, але без ніг. Верхня частина тулуба робилася на основі такої ж глиняної труби, якою фігурка вкопувалася в землю. Є й «ханіва», що зображують тварин, птахів⁴.

Але для істориків архітектури найбільш цікавим є сформований порівняно пізно вид «ханіва» (так звані «ієгата-ханіва»), що являє собою великі (до метра довжиною) глиняні моделі будинків (рис 1). Їх виставляли на вершинах курганів, моделюючи з споруд різного типу цілі садиби. Скоріш за все, «ієгата-ханіва» являли собою щось на зразок «моделі садиби» для померлого⁶. На прикладах розкопок реальних будов видно, що «ієгата-ханіва» досить точно передають основні конструктивні особливості будов того часу, тож подібні знахідки є унікальним джерелом інформації для істориків архітектури.

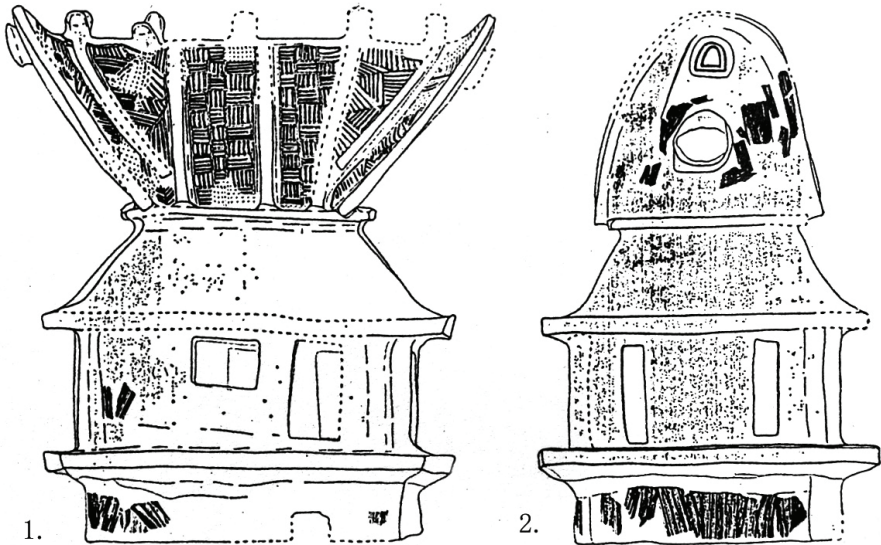

Рис 1. Глиняні моделі архітектурних споруд «ієгата-ханіва» (приклади з розкопок японських курганів префектури Ібаракі та Тотторі), епоха Курґинів

Не менш важливим джерелом інформації є також зображення на бронзових люстерках та дзвонах, що їх знаходять у похованнях. Найбільш відомими з них є люстерко з розкопок кургану Саміда (префектура Нара, VI ст.), на тильному боці якого зображено чотири різнотипні споруди, що за одноставним висновком японських вчених презентують основні типи архітектурних споруд того часу, а саме: житло колодязного типу «татеана» та клуню «такаюка», яка може бути й первинним храмом, звичайне житло та житло вождя⁶ (рис. 2).

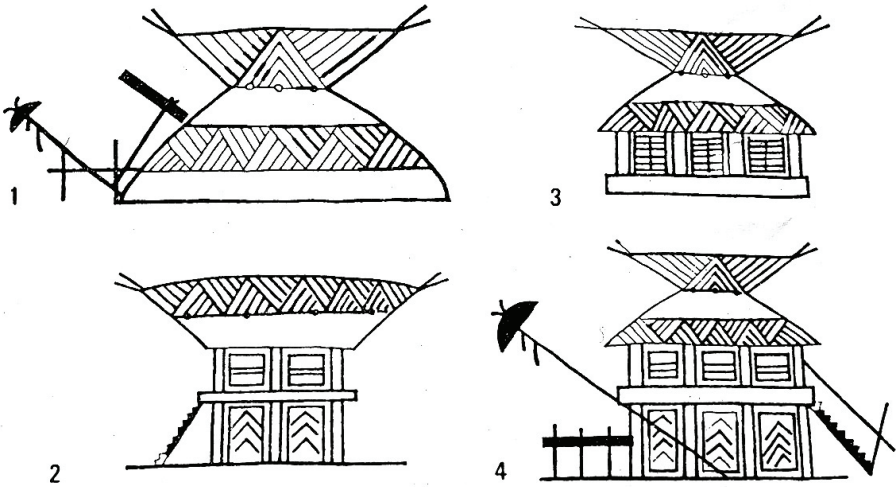

Рис 2. Схеми-зображення чотирьох різнотипних архітектурних споруд з люстерка кургану Саміда (префектура Нара, VI ст.)

Підсумовуючи розмаїття форм зображень з глиняних моделей, дзеркал, та ін., можна стверджувати, що дерев'яні японські архітектурні споруди того часу мали прямокутний план і в більшості випадків були збудовані на основі каркасної конструкції (хоча іноді зустрічаються й зрубні варіанти). Були в наявності споруди двох типів – з піднятою підлогою (клуні, храми, ймовірно – павільйони для розваг знаті), та з підлогою на рівні землі (житла). Генеза всіх вказаних типів споруд безсумнівно лежить у попередніх епохах Джьомон та Яйой^{2, 3, 4 та ін.} Під час епохи Кофун споруди отримали подальший розвиток, ускладнилися та збільшилися в розмірах. Окрім того, з'явився і новий тип споруд – великі державні склади для зберігання суспільного статку та данин з підпорядкованих територій. Збільшення розмірів споруд призвело до змін конструктивних рішень, зокрема, покрівельна конструкція типу «чігі»⁶ (створювалася за рахунок випуску назовні й перехрещення елементів фронту, слугувала для підтримки балки-сволока і не потребувала цвяхів) спершу ускладнилася за рахунок багатьох допоміжних елементів (зокрема її стали привантажувати зверху товстими короткими дерев'яними брусами, що їх назвали „катсуогі”), а пізніше через входження у вжиток будівельних цвяхів почала набувати все більше й більше декоративної функції, і врешті решт – перетворилася на статусний елемент декору імператорських палаців та великих святилищ синто⁶. Зокрема, таку конструкцію можна і сьогодні бачити в храмі Ісе⁷ (рис. 3).

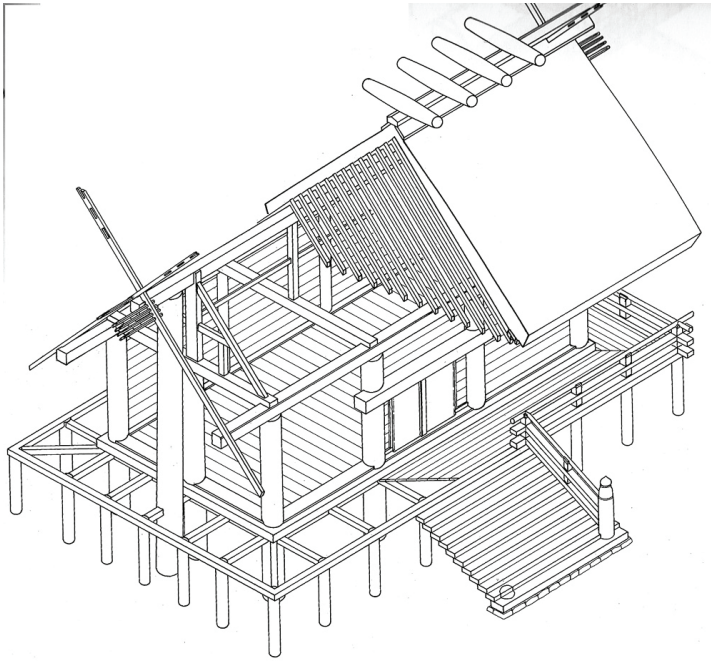

Рис 3. «Чігі» та «катуґі» в покрівельній конструкції храму в Ісе (за Т. Сакураї)

Слід зазначити, що глиняні моделі споруд, їх зображення на дзеркалах і дзвонах та інші іконографічні матеріали з розкопок японських курганних поховань складають для японських дослідників архітектури навіть більший відсоток інформації з дерев'яної архітектури періоду, ніж результати розкопок реальних споруд. І в цьому вітчизняній науці є багато чого навчитися з японського досвіду, адже й у нас є достатня кількість подібних джерел інформації (як то наприклад, глиняні моделі споруд з розкопок поселень Трипільської культури⁸), що на відміну від Японії, майже не використовуються вітчизняними фахівцями від архітектури.

Література:

1. Танге Кендзо. Архитектура Японии: Традиции и современность. – М: «Прогресс», 1976. – 240 с.
2. 藤田まさや・古賀秀策「日本建築史」—京都、1999年 – 236 p. (Фуджіта Масая, Кога Шюсаку. Історія японської архітектури. – Кіото, 1999. – 236 с.)

3. Young D., Young M. Introduction to Japanese architecture. – Singapore: PERIPLUS, 2004. – 128 p.
4. Киддер Дж.Э. Япония до буддизма. – М.: Центрполиграф, 2003. – 287 с.
5. Накорчевский А.А. Синто. – СПб.: Азбука, 2003. – 448 с.
6. Yasutada Watanabe. Shinto art: Ise and Izumo shrines. – New-York: WEATHERHILL / Tokyo: HEIBONSHA. – 1964. – 193 p.
7. 櫻井敏雄「伊勢と日光」—東京: 小学館、1992年、— 178 p. (Сакураї Тосіо. Ісе та Нікко. – Токіо: Сьогакукан, 1992. – 178 с.)
8. Шевцова Г.В. Конструкція японських клунь „такаюка” як можливий шлях до розуміння конструкції Трипільського храму // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. зб. – К.: КНУБА, 2006. - Вип. 15. – С. 295-299.

Анотація:

Стаття заповнює для вітчизняних фахівців інформаційний пробіл щодо історії розвитку японської архітектури епохи курганів (300-710 pp.) і базується на особистому досвіді автора, який впродовж багатьох років займається розкопками та вивченням давньої японської архітектури. Дослідження присвячене ролі іконографічних матеріалів з розкопів курганних поховань Японії (як то глиняні моделі будинків, зображення на бронзових дзеркалах та дзвонах, тощо) для вивчення історії архітектури даного періоду, що надають японським фахівцям значний відсоток інформації про архітектуру доби. Особливо наголошується, що не дивлячись на наявність в Україні схожих джерел інформації (як то глиняні моделі трипільських будинків, тощо), вітчизняна архітектурна наука їх практично не використовує.

Аннотация:

Статья заполняет для отечественных специалистов информационный пробел относительно истории развития японской архитектуры эпохи курганов (300-710 гг.) и базируется на личном опыте автора, который в течение многих лет занимается раскопками и изучением древней японской архитектуры. Исследование посвящено роли иконографических материалов из раскопок курганных погребений Японии (как то глиняные модели домов, изображения на бронзовых зеркалах, колоколах и т.п.) для изучения истории архитектуры данного периода, которые предоставляют японским специалистам значительный процент информации об архитектуре эпохи. Особо отмечено, что не смотря на наличие в Украине схожих источников информации (как то глиняные модели трипольских домов и т.п.), отечественная архитектурная наука их практически не использует.